

PRAŽSKÁ VYSOKÁ ŠKOLA PSYCHOSOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Písemná práce k bakalářské zkoušce

NAROZENÍ A SMRT JAKO SOCIÁLNÍ UDÁLOST NA PŮDĚ RODINY

STUDIJNÍ PROGRAM: Sociální politika a sociální práce

STUDIJNÍ OBOR: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

VEDOUCÍ PRÁCE: Phdr. Jana Šturzová, Ph.D.

VYPRACOVALA: Michaela Smetanová, 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto písemnou práci k bakalářské zkoušce vypracovala samostatně a cituji v ní veškeré prameny, které jsem použila.

V Praze, dne 22. října 2007

.....

Poděkování

Děkuji Phdr. Janě Šturzové, Ph.D., za vedení mé bakalářské práce a za konzultace, které se mi staly velikou inspirací. Veliký vděk chci také projevit Bc. Janě Hochmanové za korekci textu. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat mému manželovi za to, že mi umožnil studovat tento bakalářský program a svým rodičům, kteří často hlídali mého syna, zvláště v období závěrečných zkoušek a psaní bakalářské práce.

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2007

Michaela Smetanová

OBSAH

1 ÚVOD	5
2 POJETÍ NORMALITY A HODNOT V LIDSKÉ KULTUŘE	7
3 NAROZENÍ A SMRT JAKO FILOSOFICKÝ PROBLÉM	12
3.1 Narození a smrt z pohledu filosofického	12
3. 1. 1 Pojetí u M. Heideggera	12
3. 1. 2 Existence v přirozeném světě u J. Patočky	14
3. 1. 3 Přirozený svět v pojetí Z. Kratochvíla	14
3. 1. 4 Strukturace času v pojetí Z. Kratochvíla	16
4 POHLED NA NAROZENÍ V ČESKÉ KULTUŘE	19
4. 1 Jak se účastnilo narození v každodenní české kultuře v minulosti	19
4. 1. 1 Rituály spojené s těhotenstvím	20
4. 1. 2 Rituály okolo porodu	23
4. 1. 3 Období šestinedělí	24
4. 1. 4 Přijímací ceremoniály a křest	26
4. 2 Jak se narození jeví v současné době	27
4. 2. 1 Klasicky vedený porod	29
4. 2. 2 Porod alternativní	30
4. 2. 2. 1 Podmínky a výhody alternativního porodu	31
5 UMÍRÁNÍ A SMRT V ČESKÉ KULTUŘE	33
5. 1 Umírání a smrt v české kultuře v minulých dobách	33
5. 1. 1 Umírání a smrt v české lidové tradici	35
5. 1. 2 Mezi smrtí a pohřbem	35
5. 1. 3 Pohřební obřady	37
5. 2 Umírání a smrt v současnosti	38
5. 2. 1 Paliativní léčba	40
5. 2. 2 Pohřební obřady v současné době	44
6 ZÁVĚR	46
SOUPIS BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ	48

1 ÚVOD

Prvořadým úkolem předkládané bakalářské práce je poukázat na významnou sociálně kulturní proměnu ve vnímání narození a smrti, dvou mezníků lidského života, v průběhu historického vývoje a podat o nich základní informace. Tuto proměnu demonstruji na způsobech, jakými dříve lidé prožívali narození a smrt a jak je vnímá dnešní (česká) společnost. Domnívám se, že otevřít toto téma je důležité, už proto, že se mu dnes společnost stále méně věnuje.

Dřívější způsoby prožívání událostí narození a smrti měly zajistit bezpečnou přítomnost a budoucnost rodičky a dítěte a bezpečnou přítomnost a budoucnost pozůstalých. Lidé se snažili narození a smrt prožít a ošetřit různými obyčejí. To, že lidé takto prožili skutečnost umírání svého blízkého, znamenalo významný přínos pro zamezení případných nežádoucích traumatických psychosomatických otřesů, k nimž v dnešní době bohužel často dochází. Současný způsob prožívání narození a smrti často plnost prožitku neumožňuje, výjimkou je snad stoupající zájem o asistenci otců při porodech. Událost umírání a smrti našich blízkých je bohužel stále společností „tabuizována“ v tom smyslu, že je tato skutečnost odsouvána z centra společenské pozornosti. Jen okrajově se dozvídáme o práci hospiců, o možnostech, jak mohou lidé (více či méně) prožívat své poslední dny, aniž by byli udržováni v umělém spánku navozeném sedativy, připojeni k různým aparaturám podporující dýchání, látkovou výměnu atp..

Jako výchozí hledisko jsem zvolila problém normality, který ovlivňuje společnost v přirozeném chápání události narození a smrti. Dále vycházím z filosofického hlediska přirozenosti a nepřirozenosti v prožívání narození a smrti.

Předkládaná bakalářská práce je rozdělena do šesti kapitol. Ve druhé kapitole se zabývám hlediskem normality. Dále navazuje filosofická část, ve které poukazuji na hledisko přirozeného a nepřirozeného postoje v lidském životě. V dalších dvou kapitolách popisuji, k jaké sociálně kulturní proměně došlo kolem narození, umírání a smrti, což demonstruji poukazy na minulé způsoby prožívání těchto událostí a srovnáním s jejich současným prožíváním. V závěru práce shrnuji důležitost tématu, jak v dnešní době schází autentický prožitek těchto událostí, jako je narození, umírání, smrt, a jak je potřebné o nich hovořit.

V práci se opírám jednak o poznatky z prostudované odborné literatury, o mé poznatky ze studia sociální práce a v neposlední řadě o mé vlastní zkušenosti z osobního a profesního života (práce zdravotní sestry se starými lidmi, práce specializované porodní asistentky v porodnici, práce s duševně nemocnými lidmi).

Jsem si vědoma, že toto téma je velice obsáhlé. Mým cílem není hluboká analýza celého tématu, v této práci podávám základní informace vztahující se k těmto mezníkům.

Osobní motivací k výběru předkládaného tématu jsou mé vlastní úvahy nad otázkami vztahujícími se k mezníkům lidského života (narození a smrti) a nad tím, jak se k těmto mezníkům vztahuje společnost. Vnímám, že toto téma není příliš aktuální, připadá mi, že převaha konzumního způsobu života a materiálního pojmání světa vítězí. Ukazuje se zřejmá tendence zabezpečovat se, obklopovat se věcmi, klást důraz na to co máme, než na to, kdo jsme. Ve svém osobním i profesním životě se setkávám s lidmi, kterým činí problém hovořit o otázkách smrti. Obvykle mají strach, bojí se, trápí je různé psychické nebo fyzické potíže. Cítím, jak důležité je rozumět otázkám narození a smrti pro můj další profesní život v pomáhající profesi.

2 POJETÍ NORMALITY A HODNOT V LIDSKÉ SPOLEČNOSTI

Každá společnost má určité normy pro chování, které se považují za důležité a určující. Pokud dochází k výrazné odchylce od těchto norem, chování je považováno za abnormální. Je nutné si uvědomit, že některé způsoby chování jsou u jedné společnosti považovány za normální, v jiné společnosti se stávají abnormálními. Zvláště je to patrné u pojetí rituálů, zvyků a obyčejů u různých společností, u toho, jak se vztahují (a chovají) k tomu, co je jim posvátné: *„To, co obnáší naše lacrum, nejsou jen svátky, které vznikly jako „pozůstatky“ z dob minulých, a naše postoje k nim. Obnáší i naše hodnotové postoje, naše apriori zastávané etické postoje k určitým událostem a činům. Vytváří tak náš vztah k něčemu, co nás přesahuje a dává smysl našemu životu, jako životu osobnímu, rodinnému, národnímu atd.“* (ŠTURZOVÁ, 2004, s. 287).

Pojmy normality a abnormality se mění v čase a v závislosti na sociokulturním kontextu a nemají definitivní platnost. Proto není snadné určit a vymezit hranici mezi normálností a nenormálností. Normou se stává to, co je považováno společenskými kritérii jako normální. *„Na současné civilizační úrovni hrají ve vymezení normality značnou úlohu média. Bylo by dokonce možné vymezit tzv. mediální normu, která představuje jakýsi vzor toho, co je opakovaně a často atraktivním způsobem prezentováno jako žádoucí nebo standardní“* (VÁGNEROVÁ, 1999, s. 21).

Pojetí normativních kritérií se značně liší v sociálně rozdílných skupinách, ať vymezené věkově, profesně, sociálně, nebo náboženskou příslušností. Existuje subjektivní a individuální pojetí normy. Rozdíly v pojetí normálnosti pak odrážejí osobnost člověka, jeho původ a výchovu, jeho zkušenost, ale i momentální emoční vyladění, úroveň intelektu, jeho informovanost a

schopnost správně chápat realitu. Pokud bychom sledovali současnou představu o normálním chování, můžeme si povšimnout, že pokud člověk usiluje o nějakou změnu v oblasti společenského života, snaží se spíše vystupovat v souladu s programem nějaké organizace, která by jej zaštitila, kdyby se jeho názory jevily jako příliš převratné. Protože pokud by vystoupil jako nezávislý jedinec s nějakou novou myšlenkou, riskuje, že bude zesměšněn a zavržen. Příkladem jsou osudy různých umělců, vědců, lékařů.

Jak jsem již v počátku uváděla, pojetí normality je vázáno na čas a prostředí, ve kterém role vzniká a platí. Ovšem pak to znamená, že takové pojetí není pro člověka závazné vždy mimo daný čas a prostor, je relativní, lze jej změnit a upravit. Bohužel dnešní tolik proklamovaná a nabízená výchova k pragmatickému a racionálnímu postoji nám nedovoluje, abychom vážně uvažovali cokoli jiného, jako například důležitost alternativních forem porodů aj., co bezprostředně nepoukazuje k pragmatickému smyslu. Proto na zdravé ženy, které chtějí přivést na svět své dítě doma, nahlížíme jako na ty, které hazardují se životem. Umírajícího člověka odklízíme do nemocnic a přirozenou smrt často ani neodbyváme běžným pohřebním rituálem (v současnosti přibývá zpopelnění nebožtíků bez pohřbu). Tento náš pragmatismus nám nedovolí opustit naši nesnášenlivost k odchylkám od vzorů normálního chování a být přístupni věcem okolo sebe, které nepoukazují na bezprostřední užitek a použitelný účel. Dnešní konformní společnost nebere v úvahu, že lidská bytost, která se realizuje úspěšně jen dokonalou adaptabilitou většinovému názoru, postrádá na druhé straně zkušenost plnosti života. Její sebeuvědomění postrádá vědomí skutečné identity a vlastních individuálních hodnot, což se může dříve nebo později odrazit na duchovním stavu celé společnosti.

Normalita je označení pro to, co je normální dané kultuře v čase a prostoru. Pokud chceme zjistit, co je normální, musíme zvažovat problém normality v daném místě a čase. Každá kultura má jiné pojmání normality. Protože je

problém normality úzce svázán s časem a prostorem, i to, co se děje nyní, v současnosti, je ovlivněno tím, co bylo. Dnešní doba navazuje na minulost, na to, co bylo. V prožívání „nyní“ se snažíme být moderní, protože se obáváme, že by nás další generace mohla zatratit – předjímáme budoucnost.

Problém normality je svázán s problémem hodnot. V 19. století bylo normální prožít smyslový prožitek smrti bližního. Tuto zkušenost současnost nemá. Obvykle je totiž nemocný odvezen do nemocnice a po několika návštěvách nám je sděleno, že dotyčný zemřel. Musíme podepsat protokol o převzetí jeho věcí, odsouhlasit, že bude odvezen do márnice, pak se obrátit na pohřební službu a zajistit pohřeb a po pohřbu si jít pro urnu s popelem. Tímto způsobem v současnosti zažíváme smrt. Prožitek je jiný než po staletí. Je jiný v tom, že si nemůžeme smyslově „užít“ poslední okamžiky u umírajícího. Dříve byl obvykle nebožtík několik dní doma, než byl pohřben. Ve společnosti lidí, nenechával se o samotě. Lidé se okolo něho modlili, zapalovali svíce, loučili se s ním. Bylo by neslušné a sprosté, odsunout umírajícího, nebo nebožtíka „někam vedle“. Tímto, velice intenzivním emočním prožitkem se lidé mohli sžít s tím, že zemřel. Protože byli u toho, viděli to a zažili si to. Dnes tuto možnost prožitku lidé nemají a možná proto se v dnešní době na umírání a smrt díváme jako na něco neskutečného. Lidé se dnes nechávají umírat. Smrt se bere jako virtuální realita. Člověk byl narozením do systému zařazen a smrtí je ze systému vyřazen. Umírající v nemocnici skoro ani neví, že umírá, neboť je nadopovaný léky, aby nic necítil, byl utlumený. Takové medicínské postupy jsou brány jako úspěšné.

Od 70. let se začal přístup k umírání a smrti radikálně měnit. Je otázka do jaké míry mělo na změnu vliv lhostejné prostředí okupace. Pro lidi byla tato doba těžkým obdobím. Dřívější hodnoty přestávaly mít smysl a lidé zatvrdli a začali být lhostejní. Přestaly platit vazby mezi hodnotou a rituálem, přičemž do té doby lidé byli pomocí rituálů i „vychovávaní“. Jaký vliv může mít taková „zatvrdlost“ na dnešní dobu? Kolik lidí tato generace vychovala?

To, že lidé neprožívají smrt svého blízkého na ně působí stejně jakoby byli v útlém věku odtrženi od rodičů – odtržení od smrti. Dnes je možné a velmi žádoucí, aby byl otec u porodu a mohl zažít všechno, co ke zrození patří – všechnu bolest, krev, křik, slzy a štěstí, které narození provází. V současné době je normalitou navracet se k prožití zrození širokým společenstvím, ale od smrti se takové prožitky odejímají.

Dnes je plně přijímán fakt narození, ale fakt smrti je chápán převážně z hlediska ekonomiky a hygieny. Tudíž i péče během umírání je chápána zvláště z hlediska ekonomického a hygienického. Pokud by oba dva tyto lidské mezníky byly chápány z hlediska úcty bylo by i umírání plné úcty.

Lidské hodnoty

„Každý člověk žijící ve společnosti, tedy v určitém hodnotovém kontextu, vždy nějak ví, co bývá v jeho okolí považováno za důležité, významné, smysluplné, hodné pozornosti, oč je třeba usilovat, co zachovávat, udržovat, rozvíjet. Toto vědomí je dokladem, že v průběhu života vrostl nejen do sociálních rolí, ale také do určitých způsobů hodnocení toho, co jest. A protože je vždy bytostí myslící a cítící, autonomní, může se s obecně panujícími přesvědčeními dostat i do rozporu, konfliktu. A tak jsme neustále svědky soupeření zastánců hodnot nových a starých, vznikajících a zanikajících, vědy a víry, tradičních a posttradičních, hodnot pospolitých a individuálních“ (LORENZOVÁ, 1999, s. 43).

„K lidské přirozenosti patří zjednávaní si přístupu k pravému (protože bytostně důležitému) významu věcí, jevů a procesů prostřednictvím hodnot. Pro člověka je také typické, že se díky některým antropologicky obecným podmínkám života a díky tradici dané kulturní „předzjednanosti“ dokáže

z valné míry shodnout s jinými lidmi v otázce hodnot (LORENZOVÁ, 1999, s. 46).

„Souhrnně lze říci, že etické zásady chování, jak v individuálním vývoji od narození do stáří, tak i mezi společnostmi a kulturami, se liší v tom, jaké společné hodnoty preferují a sdílí“ (PONEŠICKÝ, 2006, s. 69).

Pod slovem „hodnota“ si zajisté představí něco jiného lékař, umělec či ekonom. Pokud nám jde o smysluplnost života, pak se naše zamýšlení nad hodnotami blíží zamýšlení filosofickému. (O rozdílu mezi hodnotou mít a být pojednává ve své publikaci *Mít, nebo být?* Erich Fromm.)

„Psychologové hovoří o kruhové, cirkulární kauzalitě: podle toho, jaký to je člověk, jak je zralý či nezralý, volí si určité hodnoty a tyto hodnoty poté ovlivňují buď jeho další cestu zrání, nebo ustrnutí“ (KŘIVOHLAVÝ, 1994, s. 39). Dostáváme se tak ke klíčové souvislosti smysluplného života a k tomu, co je člověk.

3 NAROZENÍ A SMRT JAKO TEORETICKÝ PROBLÉM

3. 1 Narození a smrt z pohledu filosofického

Filosofie je chápána jako projev snahy lidského ducha o poznání sebe sama a poznání světa, který ho obklopuje, a zároveň i přesahuje. Právě smysl tohoto přesahu odkazuje na problém hodnot. Člověk se od ne paměti tázal po svém místě a úloze ve světě. Potřeboval vědět proč žije. Jaký je smysl a účel jeho života? Hledal způsob, jak se s tajemstvím transcendence světa, existence a tudíž i smrti nějak vyrovnat.

3. 1. 1 Pojetí u M. Heideggera

Martin Heidegger nahlíží na naši existenci zprvu tak, že je neautentická, že není opravdovou existencí, protože před něčím stále utíká. Utíká před svou celostí, tedy před tím, kdy je náš pobyt celý. Ale jakmile je naše existence dovršena, ukončena, pak již nejsme. *„Dosáhnout ve smrti celosti pobytu znamená zároveň ztratit bytí tu“* (HEIDEGGER, 2002, s. 274).

Co tedy znamená ta celost existence? Naše existence je celá až tehdy, přijmeme-li svou konečnost. Neboť smrt patří do života, týká se ho a patří k bytí pobytu. Konečnost je poslední, nejvlastnější možnost, kterou musíme přijmout, pokud se chápeme v celistvosti své existence. A teprve po jejím přijetí, po přijetí smrti, se tu objeví autentická, opravdová a celá existence.

„Existenciální smysl toho, že pobyt spěje ke konci, je naopak třeba vyčíst z pobytu samého a ukázat, jak takové „končení“ konstituuje pro jsoucnost, které existuje, možnost být celým“ (HEIDEGGER, 2002, s. 278).

Martin Heidegger přirovnává naši existenci k „životu po cestě“. Člověk žije tak, že jde po cestě. Na té cestě je člověk neustále v pohybu, snaží se dojít do cíle, a tím jak se na té cestě chová, lze rozdělit lidskou existenci na autentickou (eigentlich) a neautentickou (uneigentlich). Člověk neautentický se vyznačuje tím, že utíká před zodpovědností za své bytí, prchá před možností být sám sebou, zakrývá si svoji konečnost. Po své cestě jde a registruje věci, které leží pouze viditelně na cestě, nedokáže dohlédnout dále. Takový člověk vede konzumní život založený na materiálních věcech, není schopen žít pro něco co je vně věcí, zakládá svůj život na jistotě, na tom, co je hmatatelné. Takový člověk má v sobě zvláštní strach, který ho nutí neustále se zajišťovat a obstarávat se. Svůj život soustředí na budoucnost. Je pro něj důležitější co bude, než to co je. Dalo by se říci, že konzumní život se vyznačuje tím, že člověk v něm žijící žije z budoucnosti. Čím více se zabezpečuje, tím více chce, což postupně zaplní celou jeho existenci. Pouze extatická situace ho dokáže uvést do pocitu, že cítí, že je. Takový člověk není opravdový, nežije z vlastního pramene, nemá odvalu k hlubokým otázkám a má veliký strach ze smrti. Bojí se toho, co je za horizontem, neboť to, co nemá místo, co je nejisté, v něm vzbuzuje děs. Člověk autentický je naopak ten, který se dotkl bytí v jeho konečnosti a tím i nicoty. Díky tomu přestal mít strach ze smrti. Přijímá sám sebe, bere na sebe tíži své existence, interesuje se na sobě ryzím způsobem. Takový člověk jde po cestě k cíli, jímž je horizont – do místa, kde cesta končí. Člověk nemá strach ze smrti, nemá potřebu se zabezpečovat, žije v přítomnosti a přestává být otrokem času. Umí ze smrti žít, dokáže stárnout, a tak i „prohrávat“, přežít zlé časy. Abychom mohli prožívat autentickým způsobem, je potřebné být otevření a pečovat o svoji duši (HOGENOVÁ, 2005).

3. 1. 2 Existence v přirozeném světě u J. Patočky

Patočkův popis přirozeného světa, ve kterém žijeme, je popisem světa jako základní struktury dávající smysl a souvisí s formou naší existence mezi věcmi. Zkoumat přirozený svět znamená vidět to podstatné, co nějak patří ke způsobu lidského života. Jinak řečeno: přirozený svět je třeba chápat jako základ všech možností naší existence a toho, co s existencí souvisí – její perspektivnost, tělesnost a konečnost. Všechno, co se nám ukazuje, přichází vždy z nějakého celku – celku světa, což je v fenomenologického smyslu cosi nedosažitelného, ale přece stále přítomného. „*Svět jako celek, jako poslední horizont významu je pak poslední souvislost všech jednotlivých souvislostí. V poslední instanci poukazuje každá věc ke světu a obráceně: každá věc jako smysluplná přichází ze světa*“ (PETŘÍČEK, 1991, s. 63).

K ukazování patří i existence a lidský život právě proto, že pouze člověku se věci ukazují ve své smysluplnosti. Pro Patočku je existence pochopena jako pohyb. Pohyb nikoli věci, která se pohybuje odněkud někam, nýbrž pohyb, kterým se stávám sebou samým, je to pohyb sebeutváření. Každý život je pohybem a každý pohyb je pohybem, pokud se vztahuje k tomu, co se nepohybuje (PETŘÍČEK, 1991).

3. 1. 3 Přirozený svět v pojetí Z. Kratochvíla

Uvedené pojetí je přejato z práce Z. Kratochvíla, *Filosofie živé přírody* (KRATOCHVÍL, 1994).

Člověk je bytostí světa, což je pro něho obtížným úkolem, zvláště pokud se vydělil z přirozeného světa a stojí mimo ostatní přírodu. Náš svět je poškozen a určitou stránku tohoto poškození můžeme svést na techniku. Jelikož jsme zakusili leccos, ptáme se a jaký nebo který byl ten původní svět?

Náš všední život se odehrává v prostředí, které má své rysy a své vztahy k horizontům. Struktury horizontů si téměř neuvědomujeme, dávají se nám spíše v jakémisi pocitu obvyklého řádu. Velký význam mají pro naši všednost mnohé věci umělé. Umělé věci, nebo umělé lidské situace jsou našimi hlavními partnery ve většině všedních událostí, zvláště pracovních. Ale k našemu všednímu patří i vztah k něčemu přirozenému – do našeho života např. zasahuje počasí, které má svůj řád i proměnlivost, změny nálad rodiny i okolí atp.. Vztah k přirozenému žije vedle našich všedních povinností jako oblast intimní, nebo oblast „svátku“, v podobě volného dne nebo jiného volného času. Svátek otevírá nevšední dimenzi všedních věcí a poukazuje k jejich i k naší přirozenosti (cyklus lidského života, roční koloběh přírody, mimořádná osobní či společenská událost).

Každý máme svůj svět, svůj způsob myšlení, vnímání, jednání i nějakou oblast, kde se cítíme doma – kde rozumíme svému okolí a umíme v něm jednat. Jenže víme, že existují i jiné domovy, a že za hranicemi našeho okolí může svět vypadat odlišně.

Potřeba vnímat svět celostně dala za vznik tzv. světovému názoru – světonázoru. Bohužel takový názor, který vznikl v novověku, nezná pluralitu světa. Zjednodušuje vztahy horizontů světa a snaží se je převést na horizont jediný. Světonázor představuje iluzi, že jsme našli jediný správný, nebo alespoň nejsprávnější způsob uchopování přirozenosti. Taková idea nás zbavuje odpovědnosti za způsob zakoušení světa, neboť se nám zdá, že stačí myslet a rozhodovat se tím „správným světovým názorem“. Dnešní člověk si tedy problémy neklade, ale odstraňuje je. S tím souvisí expanze techniky, která dokonce vzbuzuje dojem, že i nejpřirozenější lidské problémy budou pomocí techniky vyřešeny. Světonázor je expanzí všedního myšlení do nevšedních hodnot náboženských, filosofických, nebo vědeckých. Tato expanze všednosti devastuje svět, ve smyslu devastace přírody, společenských struktur (posuzování narození a smrti), našeho myšlení, vnímání i řeči. Reakcí na takovou devastaci

je postmoderní rozdrobení světa a jeho ustoupení. Přirozený svět neposkytuje zjiitelná fakta, není pevně určeným polem. Přirozený svět je životní problém. Poukazuje na možnost hledat, odkrývat nekonečně smysl, poukazuje na nové pohledy, zkušenosti a názory. Projevuje se v nároku zakusit všední nevšedně.

Podobně, jako je u Patočky nutné pečovat o duši, i přirozená kultura je taková, o kterou se pečuje, pěstuje se a lidským úkolem je tedy vnímat, setkávat se, rozumět, jednat a hledat.

3. 1. 4 Strukturace času u Z. Kratochvíla

Uvedená kapitola je přejata z práce Z. Kratochvíla, *Filosofie živé přírody* (KRATOCHVÍL, 1994).

V přítomnosti se setkáváme s nějakou přirozeností. Jsme při tom, když přirozenost působí a můžeme ji uchopovat a tím uchopovat i sami sebe, a vyjadřovat tak svůj vztah ke světu. Čas je tam, kde působí přirozenost, tedy kde je změna. Čas se netýká logických operátorů, nebo čísel. To ruka potřebuje nějaký čas k tomu, aby číslice zapsala. To naše mysl potřebuje čas k tomu, aby čísla sečetla. Protože číslo samo neroste. Kruh nezestárne.

Každá přirozenost je časná – může vznikat a zanikat a vzniklost vždy nese známku sklonu k zániku. Vše co vzniká, ať již je to anorganického nebo biologického původu, také zaniká. Prostor přirozeného světa je prostorem proměn, prostorem vznikání a zanikání. Spění k zániku je předznamenáno vznikem, a tím je určena nejzákladnější struktura času, protože toto pořadí nelze obrátit, přestože vznik a zánik od sebe nikdy nejsou úplně odděleny a sklon k zániku provází už při vznikání, které se zánikem dovršuje.

Jediným možným přístupem k trvání bytí je přirozené setkání, tedy setkání v přítomnosti a prohloubení vědomí svých možností v každém přirozeném

setkání. V čase jsme orientováni lépe než v prostoru. Zrození a minulost máme za sebou a smrt a budoucnost před sebou. Přítomnost se nám často nabízí, ale málokdy jsme schopni se k ní přiblížit, být v ní. Čas fází naše životní události jaksi sám sebou, právě proto, že je přítomností našeho bytí. Způsob porozumění času nejcitlivěji vypovídá o našem vztahu k bytí. Právě proto, je tolik důležitá filosofická otázka jeho chápání.

Přirozený svět je prostorem přirozeností, je časností. Každá přirozenost má svůj vlastní čas. Svůj způsob vztahu vzniku a zániku, ve kterých je přítomná a každá přirozená přítomnost nám ukazuje proměněné možnosti vzniku a poukazuje k zániku. Setkání s působením přirozenosti, přítomnost, je jedním z mezníků mezi vznikem a zánikem, je příležitostí vztahu k celku, je prostorem ukázání pravdy. Pravda v každé přirozenosti se ukazuje v každé její přítomnosti.

Paměť patří ke každé přirozenosti, neboť každá přirozenost nese stopy svého vzniku i svých zápasů a minulých tvarů. Lidská paměť je základnou identity osobního vědomí. Paměť je způsobem přítomnosti toho už nepřítomného. Minulé v paměti snadno odliším od přítomného a podobně odliším vzpomínku na včerejší událost od dřívější vzpomínky z dětství. Paměť tak svou strukturou nabízí základ k vědomí dimenzí času. Péče o paměť patří k péči o životní smysl. Nejen proto, že mnohé obsahy paměti jsou užitečné, ale užitečná je i paměť jako schopnost pozdržovat starší rozvrhy možností, ale i jako schopnost zapomínat, přirozeně třídit význam minulých zkušeností. Ve své struktuře paměti má každá přirozenost uloženy své dosavadní způsoby vztahu ke světu. Člověk se vztahuje ke svým mezím, ke svému vzniku a zániku, ví o nich a měl by vědět i o tom, že je nejvíce limitován právě tím, s čím se zatím jeho zájem naprosto míjel, takže tomu jeho paměť nepřisoudila význam.

Každá přirozenost vstupuje do přítomnosti se stopami dosavadních tvarových proměn, ale vstupuje do ní jakožto nějak otevřená budoucím možnostem. V přirozené zkušenosti je důležitý časový cyklus, ať již rána a večera, nebo jara či podzimu. Cykly se uzavírají a vkládají se do cyklů vyšších. Každá přirozenost má své charakteristické rytmy a sobě přiměřená časová měřítka. Vnímání cyklického, periodického času znamená vzdalování se od původního a návratu k původnímu. Cykly jsou přirozené (denní, roční pohyb Slunce, geologické cykly), nebo uměle vytvořené (tíky kyvadla, nebo kmity atomů).

4 POHLED NA NAROZENÍ V ČESKÉ KULTUŘE

V této kapitole popisují, jak bylo vnímáno těhotenství, porod a šestinedělí. Zaměřuji se na přiblížení rituálů, které k narození neodmyslitelně patřily. Také upozorňuji na roli ženy, rodiny a celého společenství. V druhé části páté kapitoly poukazují na současnou proměnu prožívání narození a ukazují, jaké možnosti způsobu porodu mají české ženy.

4. 1 Jak se účastnilo narození v každodenní české kultuře v minulosti

Životní úroveň jako taková (hygienické podmínky, způsob vedení porodu, poporodní péče a ošetření novorozenců) byla v dřívějších dobách na velice nízké úrovni. Z toho důvodu bylo riziko novorozenecké, ale i mateřské mortality a morbidity velmi vysoké. Tyto poměry trvaly až do konce 18. století. *„Z matričních údajů se dovídáme, že ze sta zapsaných (a tedy narozených) dětí jich umíralo v českých zemích dvacet tři až třicet dříve, než se dožily jednoho roku. Přitom je nutné si uvědomit, že do matrik byly zapisovány pouze křty a nebyly evidovány mrtvě narozené děti, ani děti zemřelé při porodu nebo krátce po něm, kterých bylo rovněž hodně“* (NAVRÁTILOVÁ, 2004, s. 23). Lidé byli bezmocní a proto panovaly představy o ohrožení ženy v těhotenství, během porodu a v období poporodním zlými démony, kteří usilovali o zničení nového života, a také o negativní využití ženy. Lidé se snažili zvládat strach a obavy ze všech hrozeb magickými, iracionálními prostředky a symboly, od středověku nahrazenými křesťanskými prostředky, které spolu s magickým jednáním byly používány až dlouho do novověku.

Od konce 18. století začalo docházet ke zlepšení životní úrovně v důsledku sociálně ekonomických a institucionálních změn, což vedlo ke snížení dětské

úmrtnosti, ale k zásadní změně došlo až na přelomu 19. a 20. století. V té době, byla vysoká porodnost, rodilo se hodně, ale jen málo dětí zůstávalo naživu. „Potřebu vyrovnat se s touto drsnou realitou života a najít v ní něco útěšného odrážela lidová úsloví, jako např. *blahoslavená matka, která děti rodí a jich k hrobu vodí (Pánubohu dává)*, nebo „*Kolik matce zemře dítek, tolik má překročených stupňů do nebe*“ (NAVRÁTILOVÁ, 2004, s. 24). Mít hodně dětí, bylo zcela přirozené, neboť větší počet dětí, pokud dorostly, znamenal ekonomický přínos a zabezpečení rodičů ve stáří. Ovšem platilo pravidlo, že v chudých rodinách a horských oblastech bylo dětí nejvíce.

Období kolem narození rozdělujeme do tří časových úseků, během nichž se nejen žena a dítě, ale celé společenství vyrovnávali s důležitou změnou, kterou narození dítěte s sebou přinášelo (v mýtickém a pověrečném pojetí byly všichni vystaveni působení zlých sil). Podle těchto třech základních etap – těhotenství, porod a šestinedělí – rozdělujeme i rituály. Na tyto rituály lze pohlížet ze dvou rovin: jedna je vymezuje jako pověrečné představy (obřady, obyčeje, zákazy a příkazy ovlivňující chování matky od těhotenství až do ukončení šestinedělí, některé obyčeje vyjadřují staletými získanou léčitelskou zkušenost, která má racionální původ a hygienický či preventivní charakter) a druhá je vymezuje jako obřady a obyčeje sociálně integrující (sem patří instituty jako je babictví, zvyky, jako křest a křtiny, kmotrovství, nošení do kouta).

4. 1. 1 Rituály spojené s těhotenstvím

Dříve než se začnu zabývat otázkou, jak bylo v dřívější době prožíváno vše okolo těhotenství, zmíním se o odsuzování svobodných matek a nemanželských dětí. Snahy zabránit těhotenství, ač byly v rozporu s křesťanskou vírou, byly vcelku tolerovány. Ovšem o to více byly odsuzovány svobodné matky a nemanželské děti, neboť jejich postavení

odráželo, jak nebezpečné mohou být dopady nerespektování norem potřebných k zachování řádu ve společnosti. Svobodná matka byla terčem nadávek, posměšků a vedle morálního a veřejného odsouzení měla často těžký život i v nejbližší rodině. Neprovdaná matka byla vyřazena ze sociálního života, v kostele nesměla stát mezi ostatními dívkami, nemohla ani chodit k muzice. Na celém našem území byl až do poloviny 19. století praktikován obyčej, podle kterého musely svobodné matky stát v době bohoslužeb před vchodem do kostela a oslovovat lidi, kteří vstupovali a vystupovali slovy: „Vítám vás do kostela, zlého jsem se dopustila“, nebo „Vítám vás slovem božím, na koho tu hanbu složím“. (NAVRÁTILOVÁ, 2004).

V některých místech trestali provinilé budoucí matky stáním na pranýři. Ze strachu ze společenského opovržení a z krutých trestů se ženy snažily své těhotenství často zatajit, nebo se pokoušely vyvolat potrat a v nejhorším případě sáhly k zabití novorozence. Tresty za usmrcení novorozence byly nemilosrdné (ubití kulem, zahrabání za živa, vypálení cejchu). Okolo roku 1789 byl v Praze zřízen první útulek, kam se mohly matky uchýlit již v období těhotenství. S pomocí porodní báby v útulku mohly porodit dítě, případně jej tam i odložit.

V minulosti byla těhotná žena vnímána jako někdo, kdo se svým těhotenstvím ocitl v ohrožení. Proto, jak jsem již zmínila na začátku kapitoly, bylo těhotenství zahaleno množstvím pověr a postavení těhotné ženy, vlivem kulturní tradice, bylo velice uzavřené před ostatními. Žena byla nucena během celého těhotenství respektovat mnoho zákazů a příkazů, jejichž cílem bylo zajistit úspěšný porod zdravého dítěte. Výjimečnost těhotné ženy se projevovala zvláště v obyčejích a praktikách, z nichž některé měly hygienický význam, ale jiné matku zbytečně omezovaly. Také se můžeme setkat s představou, podle které těhotná žena přitahuje zlé síly. Lidé se proto těhotným ženám raději vyhýbali. Těhotná žena se musela vystříhat všech

nepříjemných dojmů, neboť se věřilo, že takové vjemy se přenášejí z matky na dítě. Žena se měla vyvarovat přehnané lítosti, hněvu, strachu i nepříjemným pachům. Panovalo například i přesvědčení, že těhotná žena nemůže jít za kmotru, neboť by pak její dítě zemřelo. Existovaly pověry, které se mezi lidmi rychle šířily. Například lidé věřili, že zrzavé vlasy dítěte jsou důsledkem toho, že se těhotná žena podívala na oheň, nebo těhotná, která byla u narození selat, měla porodit dítě s prasečím rypákem. Také se praktikovaly úkony, které měly za cíl naplnit požadavky rodičů, jak by mělo jejich budoucí dítě vypadat a jaké by mělo mít charakterové vlastnosti. Některé z těchto úkonů se praktikovaly již při svatebním obřadu, nebo při prvním příchodu nevěsty do domu svého muže. Existovala privilegia těhotných žen, která se týkala výživy a stravování. Žena nesměla jíst všechny potraviny, ale pokud ji například někdo přistihl, jak potají hospodáři trhá ovoce, nikdy za to nebyla ani okřiknuta.

Dalo by se říci, že v období ženina těhotenství byla společnost otevřená potřebám zrození a přestávalo platit „můj a cizí“. Také docházelo k pozastavení soudního líčení s budoucí matkou a žena se nesměla vystavovat trápení a zbytečnému dotazování.

Vztah společnosti ke skutečnosti těhotenství a zrození byl ovlivněn v dřívější době velkou tabuizací sexuality, proto se tématům těhotenství a porodu lidé raději vyhýbali. Těhotenství nahrazovali slovy jako „bude chovat“, „čeká rodinu“, „chodí s outěžkem“, „je v požehnaném stavu“. Na otázky dětí, jak lidé přicházejí na svět, se nejčastěji odpovídalo, že děti nosí čáp, nebo vrána, nebo že jej rodiče dostali od andělíčka, od porodní báby a v pozdější době, že si ho matka vybrala a koupila v porodnici. Odjakživa byla v rodinách větší radost, když se narodil syn a vůbec nejslavněji se vítal syn prvorozený, dědic jména. Vědomí o jeho nadřazenosti vůči ostatním sourozencům přetrvávalo dlouho do 20. století.

4. 1. 2 Rituály okolo porodu

Ženě, která začala rodit, se říkalo, že „přišla do kouta“, „že slehla“, nebo „že se chystá k těžké hodině“. Přivádění dětí na svět a veškeré dění, které s porodem souviselo, bylo odjakživa doménou žen, neboť ze sociálních, náboženských a pověrečných důvodů měl porod zůstat skryt před zraky muže (NAVRÁTILOVÁ, 2004).

V dřívějších dobách probíhal porod doma a vždy k němu byla přivolána porodní bába, která měla s porodem dětí zkušenosti a často měla i schopnost léčit nemoci. Porodní báby byly nositelkami a udržovatelkami obyčejů spojených s narozením, znaly rituály, které zajišťovaly přežití rodičky i novorozence. Babictví, jako takové, ovšem bylo původně předáváno pouze z generace na generaci, neexistoval žádný ucelený systém vzdělávání. Až od 15. století se začaly objevovat první požadavky na vzdělávání a vyučování porodních bab a s rozvojem vzniku městských lékařů začaly být porodní báby placeny z veřejných prostředků. Lékaři se v té době začali o porodnictví více zajímat, do té doby bylo pro lékaře nedůstojné a nečisté zabývat se porodnictvím, neboť v něm šlo o krvavé úkony. Porod byl tedy vyhrazován porodním bábám a dále lazebníkům a ranhojičům.

Přelomem v historii babictví bylo období osvícenství za vlády Marie Terezie a Josefa II., kdy bylo porodnictví povýšeno z řemesla na vědecký obor lékařské fakulty. Dekretem z roku 1748 bylo porodním bábám nařízeno skládat zkoušky z porodnictví a po složení zkoušky byly oprávněné nosit oficiální odznak který dával jasně najevo jejich vzdělání. Skrze všechny zákony se až do první republiky sociální postavení porodních bab nezlepšilo, byly stále nedostatečně oceňovány, ale jejich práce byla velice respektována. Porodní bába měla přední postavení v domě rodičky, dohlížela na těhotenství, porod, opatrovala ženu i narozené dítě po porodu a mnohdy léčila i ostatní členy rodiny, nebo se v šestinedělí starala o celou domácnost, což

přesahovalo rámec její profesní zkušenosti. Během porodu pomáhala porodní bába ženě zařikáváním, magickými úkony, mechanickými zákroky praktického charakteru.

Dalším úkolem porodní báby bylo zprostředkování prvního sociálního kontaktu dítěte s okolím, byla první osobou, která oznamovala narození a také jako první předávala dítě otci. Bylo nutné, aby bába ihned po porodu vykonala náležité obyčeje, neboť se věřilo, že v prvních chvílích po porodu se dá život nově narozeného člověka nejvíce ovlivnit. Důležitou úlohu sehrávaly porodní báby při první koupeli novorozence, při křtinách a vůbec porodní bába měla jako jediná přístup za koutní plachtu, o které budu hovořit v následující kapitole. Neopomenutelnou úlohu měly porodní báby při poskytování křtu dětem ohroženým na životě a zastupování zemřelé ženy po porodu při církevním úvodu. Okolo 19. století obřadní role porodních bab přestává být tolik dominantní a s nárůstem odborné úrovně dochází k zániku mnoha obyčejů a praktik.

4. 1. 3 Období šestinedělí

Po porodu se žena považovala za nečistou, proto porodem nastávalo období izolace. Žena byla odloučena od ostatních a byla nucena přijímat určitá omezení. Rodička musela dodržovat určité zvyky a předpisy, v jejichž základu nacházíme ochranu rodičky, novorozence a celé komunity před působením neblahých zlých sil. Také se k nim řadí obyčeje, které podporovaly přežití matky i novorozence, upevňovaly sounáležitost a navracely matku do běžného života. Celých šest týdnů byla žena i s dítětem izolována na lůžku v koutě světnice, oddělené plachtou (tzv koutnicí), aby jí a dítěti nikdo neublížil, ale zároveň, aby ani ona nevyvolávala negativní reakce v okolí.

Zahalení ženina lůžka mělo nesporně praktické, hygienické a estetické poslání, neboť žena měla dostatek soukromí a klidu. Tehdy se také říkalo, že žena si odpočine jen v koutě a v hrobě. Kout byl umístěný v levém rohu světnice, za nímž byla rodička oddělena od ostatních členů rodiny a celý prostor musel být před porodem vykropený svěcenou vodou. Matka pobývající v koutě se nazývala koutnice, jinde nedělka. Od stropu až na zem byl kout zahalen koutnicí, nebo malovanou plentou a v městském prostředí pak převážně několikadílnou zástěnou (španělské stěny). Koutní plachty se dědily, každá nevěsta ji dostávala do výbavy. Muž šestinedělky spával po celou dobu odděleně. Šestinedělka se po celou dobu mohla pohybovat jen po domě, nesměla na dvůr, do sklepa ani na půdu. Platilo, že žena musela být v koutě do ranních šesti hodin, přes poledne a večer před západem slunce. Tyto časové prostory měly v tradičním kulturním systému veliký status, neboť úsvit, poledne, noc a temnota byla podle lidové tradice časem nebezpečí (NAVRÁTILOVÁ, 2004).

Na hygienu se v šestinedělí příliš nedbalo, žena si nesměla měnit spodní prádlo, ani větrat peřiny, nesměla se po určitou dobu česat ani mýt. Žena, která byla v koutě, nesměla vykonávat domácí práce, protože se věřilo, že na co šáhne, to smůlu přinese. *„Výlučnost situace ženy a dítěte v období šestinedělí lze charakterizovat paradoxem, že jsou – nejsou včleněny do společnosti. Těhotná i šestinedělka se ocitají v situaci zastaveného společenského času svého života – tím, že se v nich odehrává tajemství zrodu, řízené silami, které nejsou pod kontrolou společenství“* (NAVRÁTILOVÁ, 2004, s. 113).

Kout ale také samozřejmě ztělesňoval vědomí mimořádné životní situace rodičky. Čas v koutní izolaci šestinedělce vyplňovaly návštěvy příbuzných žen a sousedek, které přinášely různé naturálie a hotové pokrmy a toto nošení do kouta je pak opravňovalo účastnit se církevního úvodu a hostiny po ukončení šestinedělí. Církevní úvod v kostele spojený s obyčejí očištění a

hostinou ukončil šestitýdenní ženinu izolaci. Popisované rituály byly uplatňovány do poloviny 19. století.

4. 1. 4 Přijímací ceremoniály a křest

Podle pohanského přirozeného světového názoru i církevně křesťanského myšlení lze zabránit průniku zla či prvotního hříchu pouze posvátným obřadem přijetí do světa společenství a církve. Obřadní úkony, kterými se vítalo novorozeně na svět, měly veliký společensko – kulturní význam. Porodní bába hned po porodu pronášela důležitá slova, při kterých přímo nezáleželo na významu slov, ale více na intenzitě prožitku a na pocitu navozeném jejími slovy. Bylo zvykem, že se po porodu sešla celá rodina a sousedé, aby dítě pochovali a obdarovali.

Specifickým přijetím narozeného dítěte do společnosti byl křest, který potvrzoval náležitost k církvi, a tím i k duchovním hodnotám. Křest byl také právem dítěte na spasení, společenské uznání, vymezoval narozenému dítěti právo patřit do rodného domu a domovské obce. Samotný obřad měl nejen náboženskou důležitost, ale jeho smysl lze spatřit i v obnově, znovuoobrození a očistě. Se křtem se velice pospíchalo, obvykle se křtilo druhý den po narození, nebo v den porodu, aby dítě nezemřelo nepokřtěné. Obava ze situace, ve které by dítě zemřelo nepokřtěné a zůstalo pohanem, byla veliká. Za nepokřtění existovaly tresty a nepokřtěné dítě nesmělo být pohřbeno na hřbitově mezi děti křtěné. Obvykle bylo pohřbíváno za zdí hřbitova. V případě nebezpečí úmrtí čerstvě narozeného dítěte církve někdy připouštěla možnost nouzového křtu, který mohl vykonat kdokoli i obyčejnou vodou. (Navrátilová, 2004).

Jako velmi významný byl rituál udělení jména knězem při samotném křtu. Jména se vybírala velmi pečlivě, muselo to být jméno významné, šťastné,

častý byl zvyk pojmenovat dítě podle jednoho z předků, mnohdy se přihlíželo ke dni narození a jméno se vybralo podle nejbližšího svátku svatého.

Prvořadou úlohu při církevním křtu zastávali kmotři, kteří skládali slib jménem dítěte. Kmotrovstvím vznikl silný svazek, který nebyl založen na příbuzenském pokrevním vztahu, ale na jakémsi duchovním bratrství. Funkce kmotrovství byla stanovena k reálné potřebě získat další osoby zodpovědné za žádoucí vývoj dítěte, kmotrovství vytvářelo nadstavbu rodinným vztahům. Kmotrovstvím vznikl celoživotní vztah mezi kmotrem a kmotřencem a v případě úmrtí rodičů měli kmotři ke svým kmotřencům sociálně-právní povinnost (například vyživovací). V 19. století došlo k uvolnění přísných zásad ve výběru kmotrů a předním kritériem se naopak stalo pokrevní příbuzenství.

4.2 Jak se narození jeví v současné době

V této části práce se snažím poukázat na proměnu porodnictví ve 20. století a výrazný vliv techniky a medicíny, které začaly určovat rozdílný přístup k těhotným ženám a porodům.

Prožívání těhotenství, narození, porodu a doby poporodní se radikálně změnilo. Těhotenství a porod z fyziologického pohledu probíhá stejným způsobem jako v minulých dobách – těhotná žena nosí nenarozené dítě devět měsíců, porodní proces má stále stejný počet porodních částí a během šestinedělí se vracejí zpátky do původního stavu stejné části ženského těla jako dříve a aktivují se tytéž fyziologické procesy v ženském těle (např. laktace).

S postupem času však vstoupila do porodnictví technika, která přinesla obrovské pozitivní změny, zvláště v oblasti mateřské a dětské úmrtnosti. Tato změna však s sebou přinesla některá negativa, a to především v oblasti socio-psychologické. Konzumně a materiálně zaměřená společnost hodnotí prenatální péči z hlediska

bezpečnosti matek a novorozenců a zanedbává psychologické a etické aspekty zrození. Porod se přesunul z domácího klidného prostředí do porodnic a začal být uspořádán tak, aby přinesl optimální podmínky zdravotnickému personálu a byl pro matku relativně bezpečný, na její pocity, vlastní názor a přirozenost se začalo zapomínat.

Dějiny mateřství ve střední Evropě ve 20. století převzal do rukou oficiální zdravotnický systém a jeho lékaři, porod ze změnil z intimní, soukromé, ženské záležitosti, ve věc veřejnou, kde hlavní úlohu hraje lékař v nemocnici (MAREK, 2002).

Vývoj techniky a vědy zaznamenal mnoho pozitivních výsledků při rozpoznání vzniku, poznání a léčby mnoha nemocí, ale na druhé straně nás však automaticky navedl ke změně životního stylu a přístupu ke zdraví. Za naše zdraví se stal odpovědný lékař a díky mnoha lékařským specializacím přestalo být na naše tělo pohlíženo jako na celek. Těhotenství se stalo chorobou, která se musí léčit porodem v nemocnici.

Situace se v mnohém zlepšila po roce 1989. Od devadesátých let začalo přibývat otců přítomných u porodu, rooming-in přestal být zvláštností a výrazně vzrost počet úspěšně kojících matek. Spolu s informacemi o odvrácené stránce medikamentózních porodů přibylo i žen usilujících o tzv. přirozený porod, při němž není přirozený porodní průběh bezdůvodně narušován. Podle posledních výzkumů je těchto žen asi 25%. Rozvoj demokracie tak pozvolna v České republice rozpoutal diskusi na téma humanizace porodnictví, která má za následek, že žena má možnost volby výběru, kde a jak přivede na svět svoje dítě (MAREK, 2002).

V současné době jsou v praxi uplatňovány dva hlavní způsoby vedení porodu. V následujícím textu stručně popisují obsahy jednotlivých způsobů.

4.2.1 Klasicky vedený porod

Lékařským, nebo klasickým porodem rozumíme aktivní zasahování do průběhu porodního děje. Lékařsky vedený porod vyhovuje ženám, které spoléhají na systém moderní medicíny. Lékařsky vedený porod se na území České republiky začal užívat po první světové válce. Takový způsob porodu preventivně zajišťuje bezpečnost rodičky i plodu a eliminuje možné komplikace. Zmíněný způsob vedení porodu byl umožněn rozvojem porodnické analgezie pro tlumení porodních bolestí a objevem oxytocinu pro urychlení porodu. Obou technik nebylo možné použít doma, tak se rodičky začaly přesouvat do nemocnic a tím se lékařsky vedený porod stával rutinní praxí. *„Těžko je možné si představit děsivější vstup do života než je ten, který porodnictví vymyslelo několika posledním generacím. F. Leboyer“* (MAREK, 2002, s. 12).

Tím, že se porody přesunuly z domácností do nemocnic, kde je větší důraz na sterilitu a technickou vybavenost, než na lidskost a psychickou stránku, došlo k odosobnění porodu. Vytratila se úcta k rodící ženě a novému životu, zapomnělo se, že narození dítěte bylo součástí běžného života rodiny. Porodní báby, které rození dětí vnímaly jako svoje poslání, byly přejmenovány na ženské sestry a přesunuly se do porodnic, kde jim byla přisouzena role pomocníka lékaře.

Dobří porodníci a porodní asistentky věří, že rození dětí je ze své podstaty zdravou a přirozenou součástí života ženy. Dobrý porodník by měl přistupovat k ženě celostně, brát ohled na její myšlenky, pocity, zájmy a priority a měl by být ochoten dát ženě právo rozhodovat o sobě a svých dětech. Porod respektuje jako silně individuální zkušenost, jako proces, který je ženě poznáním i odměnou. Ovšem obvykle je krédem dobrého lékaře předcházet komplikacím,

což sebou nese mnohé zákazy a doporučení, které mnohdy bývají právě zdrojem možných komplikací během porodu. Dalším důležitým momentem je, že se lékaři snaží porod urychlit a v největší možné míře pomoci ženě od přirozených porodních bolestí. V některých porodnicích rutinně nabízejí epidurální analgezii a některým ženám je nabízen porod císařským řezem, jako nadstandardní forma porodu (MAREK, 2002). Část žen, které takovou nabídku dobrovolně a radostně přijímají, žije v domněnku že vyhnout se porodním bolestem a urychlení porodu je výhodou.

4.2.2 Porod alternativní

Alternativní, tedy jiné vedení porodu, respektuje principy bezpečnosti pro matku a dítě, ale vychází při tom vstříc těhotné ženě a individualitě její osobnosti. Zásadně podporuje aktivní roli budoucí matky v těhotenství i při porodu. Alternativní porodnictví spočívá mimo jiné ve svobodné volbě, v možnosti matky rozhodnout se jak, kde a s kým chce přivést své dítě na svět.

V posledních letech dochází k humanizaci porodnictví s cílem podpořit pozitivní emoce, které plynou z těhotenství a narození chtěného dítěte. To souvisí s myšlenkou, že dítě čekají dva, matka i otec a zdravotníci jsou zde připraveni pro ně. Takové přirozené myšlení vede také k přirozenému vedení porodu, jehož cílem je narození zdravého dítěte s potlačením stresu rodičky na co nejnížší možnou míru a všestranná spokojenosti rodičů. Porod často provází nesmírné úsilí, vyčerpání, obavy, někdy i slzy, ale jsou místa, kde porod nemusí být o utrpení a bolesti, spíš o očekávání, lidskosti, vzájemné pomoci, péči, pochopení a radosti. Jednotlivé porodnice v České republice se dnes velice liší ve škále možností a nabídek, které nabízejí matkám při porodu i v samotném těhotenství. Těhotné ženy si mohou vybrat kde родit, mají hned několik možností – v klasické porodnici, v porodnici, která nabízí alternativní způsoby porodu, v centru aktivního porodu, doma s porodní asistentkou nebo

samy doma v kruhu rodiny. Další možností, na které se dlouhodobě pracuje, je povolení rodit v porodním domě U čápa.

4. 2. 2. 1 Podmínky a výhody alternativního porodu

Alternativní způsob porodu přináší mnoho výhod. Zároveň je však důležité a podstatné nastavit a dodržovat podmínky, ve kterých se porod odehrává. Pro zdravotnický personál je klíčová změna v myšlení s cílem vycházet vstříc přáním pacientů. Pochopení tohoto principu je nezbytné, stejně jako zajištění všeobecné informovanosti pomocí přednášek, seminářů a školení, se vzájemnou výměnou zkušeností. Stejnou váhu a důležitost má informování veřejnosti prostřednictvím kurzů pro budoucí rodiče. Toto musí zdravotníci organizovat a těhotné ženy s partnery připravovat k těhotenství a porodu a zároveň vést k pochopení spoluodpovědnosti za průběh a úspěch porodu (ŠTROMEROVÁ, 2007).

Velice důležitá je také úprava prostředí porodního sálu a zřízení samostatných porodních pokojů, které zajistí budoucím rodičům diskrétní prostředí a intimitu. Porodní místnost by co nejméně měla připomínat prostředí nemocnice, spíše připomíná obyčejnou ložnici, která je sladěna do příjemných, uklidňujících, teplých barev na stěnách i textiliích. Porodnická postel má být pohodlná, snadno upravitelná. Těhotná žena by měla mít v porodním pokoji k dispozici pomocné relaxační prostředky, které slouží k celkové úlevě a uvolnění. Cenné jsou ribstoly, stoličky, žíněnky, houpací balony, měkké sedačky, vany, sprchy, masážní prostředky a vonné esence. Intimní osvětlení s tlumenou relaxační hudbou by mělo být rovněž doplňkem příjemné atmosféry (STADELMANN, 2000).

Hlavním rozdílem mezi alternativním a klasickým porodem je skutečnost, že aktivní porod primárně nadřazuje pohodlí matky při porodu, oproti průběhu klasickému. Klasický porod vychází z předpokladu vytvořit maximálně vhodné

podmínky pro práci lékaře a porodní asistentky (MAREK, 2002). Důležitá je existence prostředí, které pozitivně působí na psychiku ženy, na její pocity a dojmy. Výhodné je, aby se rodička nebo rodičovský pár s prostředím seznámili předem, neboť žena pak při začátku porodu vstupuje do známých míst. Souhra prostředí a personálu musí vytvořit v rodičích pocit důvěry a profesionality. Další výhodou je individuální přístup k rodičce a využití volného pohybu a svislých poloh. Zvláště významná je změna vodorovné polohy rodičky v polohu, která využívá zákony zemské přitažlivosti. Během alternativního porodu je rodičce nabízena poloha, která je pro ni nejsnesitelnější a nejpřirozenější. Obvykle to bývá stoj, dřep, sed a jejich nejrůznější kombinace. To vše podporuje lepší postup porodu a snižuje nutnost užití podporujících léků. Další výhodou alternativního porodu je přítomnost otce či jiné blízké osoby, ovšem tato přítomnost už u nás není ničím novým. Blízká osoba při porodu podporuje pocit bezpečí a snižuje pocit strachu z neznáma i vnímání bolesti. Umožňuje lépe překonat stres, umožňuje společný pozitivní prožitek při narození dítěte. A nakonec, bezprostředně po porodu, má matka možnost mít dítě u sebe, aniž by jí ho někdo někam odnášel. Okamžik vzájemného tělesného oddělení je plynulejší, pozvolnější, méně traumatizující pro oba (ERNÝGROVÁ, 2000).

5 UMÍRÁNÍ A SMRT V ČESKÉ KULTUŘE

5. 1 Umírání a smrt v české kultuře v minulých dobách

Jistotu konečnosti si lidé vždy uvědomovali. Vnímali, že život člověka je podmíněn smrtí a smrt je podmínkou života – každému, kdo se zrodí, je do vínku dána také smrt. Od nejstarších dob byla smrt očekávána s klidem a rezignací, byla totiž všudypřítomná, bezvýjimečná a spravedlivá – rušila všechny rozdíly mezi lidmi. Lidé se s ní setkávali běžně v každodenním životě, reagovali na ni zažitými rituály a hřbitovy sloužily také jako místo veřejného dění. Křesťanské náboženství vnímalo smrt v kontextu trestu za prvotní hřích, víry ve spasení a věčný život. Smrt nebyla definitivním odloučením od živých, ale byla bránou do „onoho světa“, byla počátkem autentické existence podporovaná lidovou vírou v posmrtné setkání.

Středověk oživuje povědomí hromadného umírání, a to ze zkušenosti masového umírání při morových, choleroých epidemiích, hladomorech, nebo živelných pohromách. Mor ve středověku usmrtil skoro třetinu veškerého západoevropského obyvatelstva. České země byly postiženy morovou epidemií nejintenzivněji okolo 14. století, ale trvání v různých intenzitách pokračovalo až do konce 17. století. Důsledkem epidemií a živelných pohrom se mění i vnímání smrti, které ukazuje až bezcennost pozemského života, pokud není spjat s vědomím nějakého smyslu života po smrti a na druhé straně vyvstávají pochybnosti o životním smyslu, když je smrt tak zoufale bezvýjimečná a slepá. „*V minulých dobách si epidemie vyžádaly mnoho životů. Smrt v raném dětství byla častá a rodina, která neztratila ani jedno ze svých dětí, byla spíše výjimkou*“ (KUBLER-ROSSOVÁ, 1992, s. 1). V minulosti se lidé dožívali nižšího věku, než lidé dnes. Infekce, zranění, špatná výživa, to vše snižovalo reálnou šanci dojít až do dospělosti a v jistém slova smyslu bylo samozřejmější zemřít než žít. Každá generace byla přítomna přímo u smrti, a tudíž lidé byli

srozumění se smrtí. Lidé se učili umírat i pozorovat smrt ve svém okolí, když pomáhali těm, kterých se smrt přímo týkala, nebo také žítím se smrtí v běžném životě, neboť lidé umírali nejen doma, ale také na veřejných prostranstvích, často o hladu, ve špíně a bez pomoci (HAŠKOVCOVÁ, 2007).

V dřívějších dobách se lidé smrti obávali, ale pravděpodobně jinak, než je tomu dnes. Odcházeli z pocitem, že nic horšího je již nemůže potkat, uznávali víru v život po smrti, který nebude sužován bolestmi. „*Kdysi člověk přikládal smrti velkou důležitost, byla to vážná věc, nesměla se brát na lehkou váhu, byl to důležitý a obávaný okamžik života, jehož se ale nebál natolik, aby jej musel odsunout stranou svého zájmu, utíkat před ním, předstírat, že neexistuje, nebo si oněm něco nalhávat*“ (ARIES, 2000, s. 136). Vyrovnávání se ztrátou blízkých lidí probíhalo na rovině – co Bůh dal, Bůh vzal. S tím souvisí i postoj pozůstalých k úmrtí svých blízkých, zvláště vlastních dětí, protože při vysoké dětské úmrtnosti rodiče počítali s možností, že některé jejich děti zemřou. Také kult mládí a dítěte vznikl až v období, kdy bylo reálné, že se děti dožijí dospělosti a logicky se tím snížil počet dětí v rodinách.

Mnohá svědectví o přístupu ke smrti u obyvatel v minulých staletích přinášejí písně, balady, pohádky, legendy a pověsti, ve kterých se motivy smrti objevují od strachu ze smrti, usmrcování, posmrtného strašení, nebo ožívování. „*V české lidové tradici se smrt manifestovala (i přes variabilitu zoomorfních a jiných místně vázaných forem) v zásadě ve dvojí podobě – jako ženská bytost a jako kostlivec*“ (NAVRÁTILOVÁ, 2004, s. 173).

V české kultuře byla smrt vnímána jako jediná všeobjímající, spravedlivá, neoklamatelná a vždy vítězí, což bylo zvláště prostému lidu velmi srozumitelné a blízké. Stejně tak mu byla srozumitelná myšlenka ztělesnění spravedlnosti, protože smrt dokáže zrušit všechny sociální rozdíly. Lidé o smrti hovořili otevřeně a často, očekávali ji bez bázně a důkladně se na ni připravovali (šetřili na pohřeb, sdělovali svým blízkým, jak chtějí být pohřbeni, připravovali

si oděv do rakve). Člověk považoval za přirozené a žádoucí, aby když se naplnil jeho čas, odešel klidně. (NAVRÁTILOVÁ, 2004).

5. 1. 1 Umírání a smrt v české lidové tradici

V minulosti bývalo umírání věcí veřejnou a lidé si pomocí rituálů pomáhali k vyrovnání se se smrtí v rovině náboženské i světské. Bylo potřeba, aby byl umírající člověk usmířen s Bohem a svou rodinou. V křesťanství se tyto rituály usadily do stabilního rámce, který tvořilo poslední pomazání, neboli zaopatření, požehnání, loučení a poslední pořízení. *„Umírající se loučil s rodinou a přáteli, které žádal o odpuštění, poroučel je Bohu a často teprve nyní pořádal svou pozůstalost tak, aby se všem dostalo podle práv. Bylo důležité urovnat veškeré závazky mezi umírajícím a příslušníky rodiny, sousedstva a obce. V lidovém povědomí bylo pevně zakotveno, že umírající musí předat pozůstalým všechn rodinný majetek včetně hotových peněz, šperků a že nic nesmí zůstat skryto“* (NAVRÁTILOVÁ, 2004, s. 185).

Mezi tradiční obřady kolem umírajícího v domácím prostředí patřilo, že dával členům rodiny, zvláště dětem, požehnání. Veliký význam v lidové tradici měla poslední slova a přání pronesená na smrtelném loži. Bylo běžné, že umírající prožíval své poslední chvíle v kruhu svých blízkých. Poměrně dlouhou dobu přežívala mezi prostými lidmi víra, že mrtví mohou zprostředkovat komunikaci mezi pozůstalými a zemřelými na onom světě. A tato zprostředkující úloha zemřelého upevňovala vědomí lidí, že smrti netřeba se bát, neboť je jen přechodem a zbavením se fyzického utrpení.

5. 1. 2 Mezi smrtí a pohřbem

Čas mezi smrtí a pohřbem byl vyhrazený k oznámení a přípravám pochování zemřelého. Důležitost tohoto období spočívalo v přesvědčení, že od okamžiku smrti do pohřbu je toto období pod vlivem negativních sil, démonů. Také proto

byly pohřební přípravy spojeny s mnoha očištnými a ochrannými praktikami a obyčejí, které měly zajistit příznivé přijetí na onom světě a měly uspokojit tělo a duši zemřelého. K závazné povinnosti patřilo podání zprávy o smrti na vědomost všem členům společenství, které se uskutečňovalo vyzváněním kostelních zvonů, tzv klinkání umíráčku, nebo lidé obcházeli stavení a přinášeli osobně zprávu o smrti. Aby duše zemřelého člověka mohla co nejrychleji opustit místnost, otvírala se všechna okna. S tělem nebožtíka se zacházelo velice uctivě a důstojně, zvláště z obavy nezavdat žádnou příčinu k jeho nespokojenosti. Bylo zvykem nerušit zemřelého, bylo běžné zastavovat hodiny, jejichž hlasitý zvuk by mohl duši přivolat zpět. Tento zvyk se udržel dodnes, na znamení úcty a smutku k zemřelému.

K dalšímu, prvořadému úkolu, patřilo postarat o umytí zemřelého a uložení do rakve. Obvykle se takové povinnosti ujímala některá starší žena z rodiny. Bylo potřeba mrtvého omýt, učesat, oholit vousy a tato služba byla pojímána jako služba prokazovaná mrtvému, aby vstoupil do druhého světa čistý a měl klid. Oblékání nebožtíka probíhalo v tichosti, do rakve byli lidé oblékáni v oblíbených, nebo svátečních šatech, obvykle byl oděv bílé barvy (do poloviny 19. století se bílá barva považovala za smuteční), hlava nesměla zůstat nezakrytá. „*Nelituji ani nejlepších šatů, neboť podle lidového mínění i když zetlí s tělem, při vzkříšení se v nich člověk objeví před soudcem a bude v nich chodit v ráji*“ (NAVRÁTILOVÁ, 2004, s. 211). Lidem se vkládali do rakve i oblíbené předměty, které by mohly mrtví potřebovat – šatstvo, potraviny a další předměty, které měl nebožtík rád.

Jak jsem již v počátku kapitoly 5.1.2 naznačila, v lidové tradici existovalo přesvědčení, že od smrti do pohřbu byli nebožtíci, ale i pozůstalí a celé okolí vystaveni zlým démonům a silám. A právě z toho důvodu, bylo třeba nebožtíka hlídat, střežit ho a nenechávat ho samotného a ni v noci. Ochranu poskytovalo vedle modliteb tzv věčné světlo – hromniční svíce, která nepřetržitě hořela u hlavy zemřelého. Okamžik smrti znamenal v životě rodiny příchod nového,

rodina se začala přizpůsobovat nově vzniklé situaci. Bylo třeba brát na nebožtíka veškeré ohledy, v domě ustaly běžné domácí práce i práce na poli. Před pohřbem do domu docházeli sousedé, aby se naposledy rozloučili s nebožtíkem a potěšili pozůstalé.

5. 1. 3 Pohřební obřady

Průběh pohřebního obřadu se jen velice málo lišil dle krajových či místních zvyků. Vynášení z domu znamenalo a dodnes znamená významnou fázi pohřebního obřadu. Nebožtík se loučí s domovem, který navždy opouští. Je vynesena nohama napřed, aby se už nikdy nevrátil. „*Koho vynesou napřed hlavou, stává se vlkodlakem, vychází z hrobu a toulá se po světě*“ (LUTOVSKÝ, 1996, s. 85). Z domu smutku byl zemřelý průvodem dopraven do kostela k zádušní mši a odtud na hřbitov. Po proběhlé pobožnosti byla rakev uložena do hrobu, rodina poděkovala účastníkům za doprovod a pozvala je na pohoštění do hostince, či domu. Lidé, kteří se účastnili pohřbu, spojovaly některé společné znaky. Zvláště to byl smuteční oděv bílé barvy (černá barva se v měšťanském prostředí objevila až v polovině 16. století, na venkově se začala šířit až kolem 19. století). Uložení rakve do hrobu nastával okamžik posledního rozloučení, tento akt byl provázen silným pláčem a nářkem. Vhozením hlíny pohřební obřad skončil (NAVRÁTILOVÁ, 2004).

Oplakávání a naříkání nad mrtvým bylo starobylým jevem. Původní motivací bylo zahnat zlé demony. Naříkání mělo závazný charakter a vycházelo z dlouholeté tradice, patřilo se, aby byl nebožtík náležitě oplakán. Například na Slovácku je dochováno, že již dívky v útlém věku matky učily naříkat. Dokonce existovaly profesionální plačky, nařikačky, které se k pohřbům najímaly. Při oplakávání šlo o souvislý verbální projev – hlasité lamentování, provázené nářkem, kvílením, které se mohlo stupňovat až k drásání lící či rvaní vlasů. Postupem času se takové teatrální citové výjevy dostávaly do rozporu s potřebou

ovládat emoční vyjádření, a to nejen ze strany církví, ale i vlivem modernizující se společnosti.

Mezi další smuteční projevy patřilo nošení smutečního oděvu (délka závisela na vztahu pozůstalého k zemřelému) a dodržování společenských a etických norem, které souvisely se smuteční náladou.

5. 2 Umírání a smrt v současnosti

„Při pohledu do historie vidíme, že všechny významné kultury byly budovány na skutečnostech, které člověka přesahují, kterým nikdy úplně neporozumí, ale které zároveň s jeho životem na světě hluboce souvisejí. Narození, láska a smrt jsou asi těmi nejzákladnějšími. Vyspělé kulturní společnosti na nich stavěly slavnostní i všednodenní rituály, díky nimž bylo možno sdělit a unést i potřebnou dávku tajemství, které naši existenci na světě provází. V tomto smyslu se dá říci, že jsme na počátku 21. století společností spíše nekulturní“ (ŠPINKOVÁ, 2006, s. 3).

Smrt je všude okolo nás, ale současně je prapodivně cizí. Zdá se, že v celých lidských dějinách neměli lidé možnost vidět takové množství způsobů umírání a mrtvých jako dnes (například v zábavním průmyslu), kdy se to však děje bez osobního kontaktu s umírajícím, nebo mrtvým tělem. Smrt je pro člověka žijícího v současnosti událostí, před kterou utíká a pokouší se ukrýt. Myšlenky na umírání a ukončení lidského života se bojíme asi nejvíce, odkládáme je a nechceme vidět, přičemž nic není člověku jisté jako smrt.

Člověk je jediným tvorem, který si je vědom své smrtelnosti, a tímto vědomím se člověk odlišuje od ostatní přírody. Pokud bychom si představili život bez jakékoli myšlenky na smrt, náš život začne ztrácet něco ze své intenzity. *„Člověk má žít harmonicky a přírodou. Jestliže to člověk učiní v pravém slova smyslu a jestliže svoji mysl, svoji duši uvede do harmonie*

s přírodou, musí se státí nesmrtelným, poněvadž příroda je také nesmrtelná, protože se neustále obnovuje“ (MULFORD, WEINFURTER, 1927, s. 17).

Umírání je vyděleno ze všedního života, protože překáží obvyklému průběhu věcí a tím celé společnosti, kterou staví před konečnost života. Když pak život někoho z našich blízkých končí, máme strach, nevíme co dělat a tápeme, místo toho, abychom byli oporou. Moderní člověk obvykle neví, jak vypadá smrt z blízka. Nemá znalosti, které vycházejí z přímé konfrontace se smrtí, chybí mu i cenné praktické dovednosti a většinou je přesvědčen, že starost o umírající je výhradně v kompetenci zdravotnického personálu, který s člověkem začne zacházet jako s věcí. Obvykle pak první a poslední setkání s umírajícím provází panický strach a bezradnost (KUBLER-ROOSOVÁ, 1993).

Myslím si, že i přes silnou tabuizaci smrti a umírání v české společnosti, vzniká rostoucí zájem o problematiku umírání a smrti. Zájem na téma smrti se projevuje dokumenty v televizních programech, články v tisku, v umění, nebo nárůstu paliativní péče o umírající, nebo péče o seniory, což je velmi pozitivní fakt, protože tím se nám otevírá možnost začít chtít smrti rozumět a přijmout ji jako přirozené ukončení lidského života. Bez úzkostí a nutnosti zabezpečovat se materiálně a utíkat sám před sebou a naopak s poznáním životního smyslu.

Na začátku kapitoly 4.1 se zmiňuji o životní úrovni, která až do konce 18. století byla velice neutěšená. Medicína, technika, ani hygienické podmínky nebyly ani zdaleka na takové úrovni jako v dnešní době. Hranice věku dožití člověka byla nízká. Teprve ve 20. století se lidstvu vlivem rozvoje medicíny, techniky a celkových životních podmínek splnila touha po prodloužení střední délky života. Postoj ke smrti se také změnil v důsledku oslabení náboženské víry. Tak se přihodilo, že v moderním světě většina lidí umírá v uzavřeném prostředí nemocnic, osamoceni, za bílou zástěnou a v péči

cizích lidí-zdravotníků. Dochází k prožívání smrti individuálně, izolovaně, nikoli jako dříve v kultuře pomocí ceremonií a rituálů.

Dochází ke „zpustnutí smrti“ (ARIES, 1997), které započalo v 19. století a pokračuje do dnešní doby. Citované „zpustnutí“ je zvláště charakterizováno třemi znameními: zatajováním a izolováním smrti, obelháváním a zbavováním svéprávnosti umírajících a odstraňováním zármutku (STUDENT, MUHLUM, 2004).

Lidé začali spoléhat na medicínu, která dokáže oddálit smrt. Zdravotníci jsou školeni na vítězný boj s nemocí, snaží se tvrdošjně zvrátit život, který nezadržitelně odchází. Používají různých metod a technik, které mají k dispozici, berou vládu moudré přírodě a člověka nenechají v klidu zemřít. Stav, kdy je smrt, ač je neodvratná, intenzivně oddalována se nazývá mezi odborníky zadržovaná smrtí. Je viditelné, že situace potřebuje změnu. Naléhavou otázkou je, kdo by měl převzít péči o umírající a jak vymezit obsah takové péče. Jisté je, že by změna měla vycházet od potřeb umírajících, měla by vyvažovat vědomím, že její úlohou není učinit tělo nesmrtelným, ale pomoci lidem prožít co nejsnesitelněji jejich poslední čas (HAŠKOVCOVÁ, 2007).

5. 2. 1 Paliativní léčba

Paliativní neboli útěšná medicína představuje nadějný systém pomoci umírajícím a jejich rodinám. Paliativní medicína je péče o nemocné, jejichž nemoc nereaguje na kurativní léčbu. Jejím cílem není primárně vyléčení pacienta a prodloužení jeho života, nýbrž prevence a zmírnění bolesti, duševních i tělesných strádání, podpora pacientovy důstojnosti a dosažení co nejlepší kvality života nemocných a jejich rodin.

Vznik a rozvoj paliativní péče se datuje k druhé polovině dvacátého století a byl ovlivněn několika faktory. Jedním z nich bylo prodloužení života v průběhu posledního století a změna hlavních příčin úmrtí. V 21. století žijeme v průměru déle a pohodlněji, než před sto lety, ovšem oproti tomu déle a často ne lehčeji umíráme (ŠPINKOVÁ, 2006).

Paliativní léčbu lze poskytovat v rámci oddělení některých nemocnic, nebo v zařízeních, které se jmenují hospice. První oddělení paliativní péče bylo otevřeno v roce 1992 na Moravě. První hospic v České republice byl založen v roce 1995 v Červeném Kostelci a k roku 2006 je v naší zemi 10 lůžkových zařízení a 3 mobilní hospice. Lůžkové hospice poskytují kvalitní péči pacientů a rodinám obvykle v jednolůžkových pokojích, o nemocného se stará tým lidí, který tvoří lékaři, sestry, ošetrovatelky, psycholog, duchovní a dobrovolníci. Mobilní hospice poskytují stejnou péči, ale pracují s pacientem a rodinou v domácím prostředí. Je třeba se zmínit, že Česká republika stále zaostává za vývojem paliativní péče ve vyspělých zemích. Kvalitní paliativní péče u nás existuje, ale je dostupná minimálnímu počtu občanů. Například v roce 2006 bylo v naší zemi deset lůžkových hospiců s 280 lůžky.

Podle světové zdravotnické organizace paliativní péče:

- *poskytuje úlevu od bolesti a jiných forem utrpení,*
- *přisvědčuje životu a chápe umírání jako přirozený proces,*
- *neusiluje ani o urychlení, ani o nepřiměřené zadržování smrti,*
- *integruje psychologické a spirituální aspekty péče o pacienty,*
- *nabízí systematickou podporu pacientům, která jim dovoluje žít přiměřeně aktivní život až do smrti,*
- *nabízí rovněž systematickou podporu rodinám nemocných, která jim umožňuje vyrovnat se s pacientovým onemocněním i s vlastním zármutkem,*

- *pěstuje týmový přístup, který umožňuje účinně reagovat na potřeby pacientů a jejich rodin, včetně konzultací v době zármutku, jsou-li zapotřebí,*
- *podporuje kvalitu života a může pozitivně ovlivňovat průběh onemocnění,*
- *je použitelná i v časné fázi onemocnění současně s jinými způsoby léčení, které jsou určeny k prodloužení života, jako je chemoterapie či radioterapie, a zahrnuje všechna vyšetření nezbytná k lepšímu pochopení a ovlivňování závažných klinických komplikací způsobujících utrpení (HAŠKOVCOVÁ, 2007).*

Hospicová péče

„Práce hospiců má otevírat oči k tomu, že umírání je sice často spojeno s nemocí, představuje však především fázi života charakterizující lidskou existenci. Životní fáze jako těhotenství a narození, dětství a dospívání, stáří a umírání jsou krizovými obdobími, často poznamenanými bolestí. Jsou to ale období, která umožňují vnitřní růst“ (STUDENT, MUHLUM, 2004, s. 47).

Hospicová péče má tři základní formy a je praktikována:

- v lůžkovém zařízení,
- ve stacionáři,
- v domácím prostředí umírajícího.

Hospicové zařízení se obvykle skládá z lůžkové části (do 25 lůžek) a ze stacionáře. Prostředí hospice je příjemné a vnitřní prostory jsou bližší domácímu prostředí než nemocnici. Denní hospicový režim je zcela přizpůsoben potřebám jednotlivých umírajících. Pacienti vstávají i uléhají ke spánku kdy chtějí, k jídlu mohou chodit podle svých potřeb, hygiena je prováděna podle přání nemocného, pacient se může obléknout do civilních šatů a zapojit se do života v hospici. Jednoduše nic není prováděno na čas a na povel. Každému hospitalizovanému je poskytována individuální péče

osobní sestrou nebo ošetřovatelkou. Návštěvy příbuzných jsou sedm dní v týdnu, rodina se může, ale nemusí podílet na péči o umírajícího a trvalá přítomnost blízkých osob je možná. Veliký důraz je věnován paliativní ošetřovatelské péči, a proto je v hospici široký výběr pomůcek – běžně je používána pojízdná vana, polohovatelná lůžka, masážní pomůcky, vonné oleje a spreje (HAŠKOVCOVÁ, 2007).

Hospicové hnutí, orientované na celého člověka, umožňuje nové formy přístupu k životu a umírání. Tímto jednáním definuje měřítko kvality pro zaopatřovací systém a modelově ukazuje, jak může v 21. století vypadat změna v přístupu k umírání, smrti a smutku. Je třeba, aby myšlenka hospicového hnutí zasáhla a proměnila instituce nemocnic a domovů důchodců, jelikož i nadále budou lidé umírat převážně v těchto institucích. Pokud se myšlenka a jednání hospice ukotví, je možná změna přístupu i v klasických nemocnicích a dalších institucích, kde lidé umírají.

Práva umírajících dle Kesslera (2007):

- *„Právo na zacházení jako s živým člověkem a na zachování pocitu naděje – jakkoliv může být subjektivní,*
- *Právo vyjadřovat myšlenky a pocity k tématu smrti po svém,*
- *Právo se podílet na všech rozhodnutích, týkajících se vlastní péče,*
- *Právo na péči ze strany soucitných, citlivých a kompetentních lidí, kteří se snaží porozumět potřebám nemocného,*
- *Právo na porozumění procesu smrti a na obdržení upřímných a úplných odpovědí na všechny otázky,*
- *Právo na hledání útěchy v duchovních otázkách,*
- *Právo na stav bez tělesných bolestí,*
- *Právo zemřít pokojně a důstojně,*
- *Právo nezemřít osamoceně,*
- *Právo na respektování nedotknutelnosti těla po smrti.“*

(STUDENT, MUHLUM, 2006, s. 38).

5. 2. 2 Pohřební obřady v současné době

Odejde-li blízký člověk, nastává chvíle, kdy je potřeba zařídit poslední rozloučení. Naše etika přijala smuteční obřady za své jako vyjímečnou událost již dávno, nezřídka je určují tradice, zvyklosti či náboženské normy, v nichž se zesnulý pohyboval či v nich žije jeho rodina. Důstojný pohřeb je obrazem kulturní vyspělosti.

Smyslem všech pohřebních obřadů je upravit poměr mezi duchem zemřelého a pozůstalými a jednak doprovázet ducha zesnulého na onen svět a tam mu zajistit klid. Důležitost pohřbu je nepochybně také v akceptaci ztráty a má velký význam v přirozeném procesu zármutku. V České republice se pohřbívá trojím způsobem – zpopelnění bez obřadu, zpopelnění s obřadem a uložení do země.

Zpopelnění bez obřadu

V poslední době takových způsobů pohřbívání přibývá, přičemž jakoby tento způsob popíral naše kulturní tradice. Možná si nejbližší příbuzní zesnulého neuvědomují, že takové rozhodnutí již prakticky nelze napravit a také že poslední rozloučení odpradávná náleží tradičně k zásadním milníkům života. Příčiny mohou být mnohé: přání zesnulého, ekonomické důvody, strach pozůstalých být přítomni smutečnímu obřadu, tendence se vyhýbat nepříjemným záležitostem).

Zpopelnění s obřadem

Tato forma pohřbívání je v současné České republice nejčastější. Příklon ke kremaci má ekonomické, prostorové a hygienické důvody. Jedná se o kremaci spojenou s obřadem posledního rozloučení, jenž se obvykle pořádá v sále krematoria. Rozloučení před kremací nemusí proběhnout v obřadní síni krematoria, ale například v blízké kapli nebo v kostele. Prostřednictvím parte – oznámení o pohřbu – pozůstalí seznou příbuzné a přátele, aby se společně

rozloučili se zesnulým. Před slavnostním, veřejným rozloučením v obřadní síni je možné se s mrtvým rozloučit v předsálí, v kruhu nejužší rodiny. Poté se koná rozloučení v obřadní síni, za doprovodu hudby, někdy s proslovem a v květinové výzdobě. po dvou až třech skladbách, které mohou vybrat pozůstalí, následuje proslov příbuzného, nebo samotného obřadníka. Zatažením opony obřad končí a smuteční hosté opouštějí obřadní síň. Často na takový obřad navazuje pohřební hostina, nebo malé pohoštění. Po ukončení pohřbu obvykle navazují další pohřby, před obřadní síní čekají další rodiny, celý pohřeb pak může působit neosobně „jako na běžícím pásu“. Tělesná schránka se spaluje žhavým vzduchem na popel, který se později ve speciální schránce (urně) předává pozůstalým. Urny se ukládají v kolumbáriích, urnových sklípčích, hrobech, v domovech pozůstalých, na zahradách, nebo je možné popel vysypat či rozprášit na určené místo.

Pohřeb s uložením do země

Odpradávná se uplatňuje pohřeb s uložením do země. Používá se i dnes – nejčastěji s církevním obřadem. Také tuto formu rituálu pohřební ústavy nabízejí, ale tento způsob uložení je náročnější na organizaci i po finanční stránce. Pokud je rodinnou tradicí či přáním zesnulého církevní pohřeb, je potřeba navštívit kněze a dojednat s ním veškeré podrobnosti. Rozloučení se zesnulým je v kostele, odkud se vypraví smuteční průvod na hřbitov, kde nad hrobem probíhá poslední rozloučení s proslovy. Po kondolenci pozůstalým odcházejí smuteční hosté obvykle na pohřební hostinu.

6 ZÁVĚR

Záměrem mé práce je seznámit se se způsoby, jakými dříve lidé prožívali narození a smrt a jak je vnímá dnešní česká společnost a dále upozornit na významnou sociálně kulturní proměnu těchto dvou mezníků lidského života. Pokusila jsem se poukázat na vztah přirozeného a nepřirozeného prožitku narození a smrti z hlediska normality. Z uváděných informací je zřejmé, že se vývojem lidské společnosti mnohé mění. Zda k lepšímu či horšímu nelze říci jednoznačně, neboť každý z nás vnímá správnost či nesprávnost změn odlišně. Pro každého je podstatné něco jiného a také v neposlední řadě je náš názor ovlivňován situací, ve které se nacházíme. Může být pro nás přirozené a důležité přivést své děti na svět doma, mít možnost zvolit si přirozenou cestu porodu, avšak nikdo z nás dopředu nemůže odhadnout, zda naše rozhodnutí bude možno uskutečnit. Možná přijde okamžik, kdy s vděčností přijmeme možnosti moderní techniky a medicíny a díky tomu spatřit našeho potomka.

V průběhu psaní této bakalářské práce vyvstala některá další témata, kterým bych ráda věnovala pozornost, jako např. krize rodiny, kult mládeže, péče o staré lidi, ageismus, problém identity, klady a zápory lidského vědění a vliv na zkušenosti minulosti.

Ač se mi současnost v mnohých přístupech nelíbí, technický pokrok a rozvoj lidského vědění umožnil další přístupy a postupy. V práci mi nešlo o to je zatratit či je pokládat za nedůležité. Usilovala jsem spíše o návrat a zvědomění již poznaného, což se nemusí nutně vylučovat s novými poznatky. Důležitou skutečností, proč jsem na to upozorňovala bylo především to, abych opět vynesla na světlo možnosti, které dnes ustupují a stále jsou oslepovány září technického pokroku a přístupu.

Uvědomuji se obsáhlost tohoto tématu a možnosti, které skýtá k detailnějšímu propracování.

SOUPIS BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ

ARIES, P. *Dějiny smrti. Díl 2: Zdivočelá smrt*. Praha: Argo, 2000. s. 136.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Thanatologie. Nauka o umírání. Druhé přepracované vydání*. Praha: Galén, 2007, s. 15-69 . ISBN 978-80-7262-471-3.

HEIDEGGER, M. *Bytí a čas*. Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 267-278. ISBN 80-7298-048-3.

KUBLER-ROOSOVÁ, E. *O smrti a umírání*. Turnov: Arica, 1993. 251 s. ISBN 80-900134-6-5.

KRATOCHVÍL, Z. *Filosofie živé přírody*. Praha: Hermann a synové, 1994. s. 55-68., s. 103-122.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Mít pro co žít*. Praha: Návrat domů, 1994. 94 s. ISBN 80-85495-33-3.

LANDSBERG, P. *Zkušenost smrti*. Praha: Vyšehrad, 1990. s. 120. ISBN 80-7021-054-0.

LORENZOVÁ, J. *Společnost–škola–učitel a hodnotové orientace současnosti (O zdrojích naší dnešní „krize“ hodnot)*. In: *Filosofie-výchova-hodnoty. Sborník k významnému životnímu jubileu Prof., PhDr. Jaroslavy Peškové, CSc. STUDIA PAEDAGOGICA č. 25*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta. 1999. s. 43., s. 46. ISSN 0862-4461

LUTOVSKÝ, M. *Hroby předků*. Praha: Academia, 1996. s. 85.

MAREK, V. *Nová doba porodní*. Praha: Eminent, 2002. s. 17-63. ISBN 80-7281-090-1.

Mulford, P a WEINFURTER, K. *Zlovyk umírání*. Praha: Zmatlík a Palička, 1927. s. 17.

NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2004. s. 11-254. ISBN 80-7021-397-3.

PAYNE, J a kolektiv. *Zdraví: hodnota a cíl moderní medicíny*. Praha: Triton, 2002. s. 93. ISBN 80-7254-293-1.

PETŘÍČEK, M. *Úvod do současné filosofie*. Praha: Hermann a synové, 1991. s. 36-65.

PONĚŠICKÝ, J. *Člověk a jeho postavení ve světě*. Praha: Triton, 2006. s. 69. ISBN 80-7254-861-1.

SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti. Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barrister a Principal, 2002. s. 256. ISBN 80-85947-81-1.

STADELMANN, I. *Zdravé těhotenství přirozený porod*. Praha: One Woman Press, 2001. s. 208-224.

STUDENT, J a MUHLUM, A. *Sociální práce v hospici a paliativní péče*. Jinočany: H a H Vyšehradská, s.r.o., 2006. s. 23-38. ISBN 80-7319-059-1.

ŠPINKOVÁ, M a kolektiv autorů. *Na cestách domů, paliativní péče a dobré umírání*. Praha: Hospicové občanské sdružení cesta domů, 2006. s. 5-15.

ŠTURZOVÁ, J. *Tradicionalita, identita a vzájemnost. Působení mýtických a rituálních aspektů v našem myšlení.* In: Hledání souřadnic společného světa. Filosofie pro každý den. Praha: EUROLEX BOHEMIA. 2004. 522 s. ISBN 80-86432-91-2.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky.* Praha: Portál, 1999. s. 21. ISBN 80-7178-678-0.

Přednášky

HOGENOVÁ, A. *Péče o duši.* PVŠPS, 2005

Diplomové práce

ERNÝGROVÁ, M. *Vliv alternativního způsobu porodu na psychiku ženy.* Praha: Vyšší zdravotnická škola Praha 5, 2000. s. 19-22.

Resumé

Název bakalářské práce:

Narození a smrt jako sociální událost na půdě rodiny

Autor: Michaela Smetanová

Vedoucí práce: PhDr. Jana Šturzová, Ph.D.

Cílem mé práce bylo poukázat na významnou sociálně kulturní proměnu ve vnímání narození a smrti v průběhu historického vývoje a podat o nich základní informace. Jako výchozí hledisko jsem zvolila problém normality. Dále vycházím z filosofického hlediska přirozenosti a nepřirozenosti v prožívání narození a smrti.

Předkládaná bakalářská práce je rozdělena do šesti kapitol. Začíná úvodem, pokračuje kapitolou o problému normality, navazuje filosofickou částí a v následujících dvou kapitolách popisují sociálně kulturní proměny kolem narození, umírání a smrti v historickém průběhu. V závěru práci shrnuji a popisují vystávající témata.

V textu čerpám z poznatků prostudované odborné literatury, o mé poznatky ze studia sociální práce a o mé vlastní zkušenosti z profesního života.

Oponentský posudek na bakalářskou práci Michaely Smetanové "Narození a smrt jako sociální událost na půdě rodiny", PVŠPS 2007

Autorka si zvolila témata, s nimiž se setkávala jako zdravotní sestra - téma narození a smrti. Celá tato problematika je neobyčejně široká a je evidentní, že autorka bude nucena redukovat přístupy i teorii. Pokus spojit filosofické pasáže s etnografickými (bez hlubších psychologických a sociologických rozborů) vede autorku místy spíše k literárnímu pojetí.

K práci lze vznést některé dílčí připomínky:

- pokus o definici normality na s. 8 je definice kruhem...
- autorka na s. 9 hovoří o tom, že "v prožívání "nyní" se snažíme být moderní, protože se domníváme, že by nás další generace mohla zatratit"... rozumím-li dobře, snažíme se v současné čili v postmoderní době prožívat ještě některé minulé (tj. moderní) hodnoty... věta pak ale nemá zcela dobrý smysl...
- autorka by se měla uvarovat vět, v nichž není jasný podmět a přísudek: "Ve společnosti lidí, nenechával se o samotě." (s. 9)
- autorka tvrdí, že změna ve vztahu hodnota - rituál se datuje od okupace, resp. od sedmdesátých let (viz text na s. 9)... což je určité zjednodušení. Nešlo o prudký předěl, ale zdoluhavý proces postupného odcizení smrti, který začal daleko dříve a souvisí zřejmě s daleko širšími procesy racionalizace, sekularizace, institucionalizace a odkouzlení celé řady věcí v lidské životě... navíc tento proces akceleroval daleko výrazněji ve velkých městech (na venkově se naopak ještě poměrně dlouho držely tradiční rituály)...a neprobíhal všude rovnoměrně...
- tvrzení, že lidé "neprožívají smrt svého blízkého" je nevěrohodné; spíše jde o to, že se změnilo prožívání... mimochodem autorka má zřejmě na mysli "bílou populaci", protože Češi romského původu například prožívají i smrt rodinných příslušníků neobyčejně dramaticky...
- subkapitola Lidské hodnoty (s. 10 - 11) je celá uplácaná z citací (vyjma tří vět autorky, které ovšem nemají žádný obsah, ale jde spíše o spojovací vatu)
- na s. 13 je pozoruhodná a filosoficky korektní interpretace pojetí autentické a neautentické existence v Heideggerové Bytí a času, ale na konci výkladu je v závorce uveden odkaz na Hogenovou, což vzbuzuje otázku, proč zde není citován spíše sám Heidegger či Heidegger spolu s Hogenovou, podobně na s. 14 je uveden výklad Patočkova přirozeného světa, ale odkaz je na Petříčka... má z toho čtenář vyrozumět, že autorka nečte prameny, ale pouze sekundární literaturu a interpretace?
- nerozumím formulacím uváděným v úvodu kapitol 3.1.3. (s.14), že "Uvedené pojetí je přejato z práce Z. Kratochvíla...", podobně u kap 3.1.4. (s.16) - to, co tímto podivným předznamenáním autorka myslí, bych rád slyšel u obhajoby... zvláště mě bude zajímat, proč autorka nevyužila běžných možností, které nabízí citační norma...
- autorka se na řadě míst, kde popisuje zvyky kolem porodu dítěte odvolává na Navrátilovou; otázkou pro obhajobu je, proč přepisuje vlastními slovy to, co již bylo někde publikováno... v čem je rozdíl mezi jejím textem a textem Navrátilové? (s. 19 - 27)... tentýž problém se vynoří znovu v kapitole o smrti od s. 34 dále, kde se autorka opět výrazně opírá o Navrátilovou...
- formulace, že "dějiny mateřství ve střední Evropě ve 20. století převzal do rukou oficiální zdravotnický systém a jeho lékaři" asi chce říci něco zcela jiného, než co autorka napsala... co to vlastně znamená převzít dějiny?
- formulace že "těhotenství se stalo chorobou, která se musí léčit porodem v nemocnici" je nepřesný literátský bonmot, kterých by bylo vhodné se ve vědeckých pracích uvarovat nebo podobné výroky jasně vyložit... podobně se zdá být zcestná formulace (zřejmě) z F.

Leboyera na s. 29, kde autorka abstrahuje od společenského kontextu a celé řady dalších souvislostí (F. Leboyer nevypadá na českého autora popisujícího české prostředí, že?)...

- trochu nepochopitelné je pro mne směšování popisu forem porodu s normativitou, tedy s popisy jaké by podmínky alternativních porodů měly být (s. 31- 32); vadí mě také to, že autorka zřejmě popis toho, co přináší přítomnost blízké osoby, převzala zřejmě z druhé ruky - ačkoliv právě zde mohla provést malý výzkum a podívat se na celou věc analyticky a kritičtěji (zdá se, že účelové vybírá určité autory a fráze, aby ukázala jakousi nevěrohodnou idylu alternativních porodů - s. 32)
- konstatování, že "od nejstarších dob byla smrt očekávána s klidem a rezignací, byla totiž všudypřítomná (???), bezvýjimečná a spravedlivá (???)" je vysoce nevěrohodné... jak staré jsou nejstarší doby? má tím na mysli starý Egypt či neolitickou kulturu? jak autorka ví, co se odehrávalo v myslích lidí, kteří byli konfrontováni s smrtí? ví, jak je smrt tematizována ve starých mýtech? jak se na smrt dívali staří Řekové či Římané?...

Závěry: autorka se pokusila komparovat způsoby, jakým lidé v dřívějších dobách prožívali narození a smrt a jak je prožívají dnes. Zavádí za tím účelem i termín přirozeného a nepřirozeného prožitku narození a smrti z hlediska normality, což je značně překérní záležitost. Sama si uvědomuje, že je obtížné říci, zda se vývoj ubírá k lepšímu či se věci zhoršují. Chv'lemi se zdá, že práce se pohybuje na samotné hraně: kde končí reprodukce převzatých názorů - a kde vlastně nastupuje interpretace autorky? Další otázkou pro obhajobu je, jak téma práce souvisí s oborem jejího studia: s oblastí sociální práce. Tato souvislost měla asi být v práci zmíněna a alespoň stručně popsána. Přes uvedené výhrady, práce - byť silně kompilační - představuje pokus zmapovat významné mezníky v lidském životě. V předložené podobě lze práci doporučit k obhajobě.

doc. PhDr. Jaroslav Kořa

Posudek bakalářské práce

Michaela Smetanová – Narození a smrt jako událost na půdě rodiny

Cílem předkládané bakalářské práce studentky PVŠPS Michaely Smetanové je ukázat téma narození a smrti jako důležité pro uvědomění si postojů v oblasti mezilidských vztahů jednotlivých prostředí, která spoluurčují náš postoj ke světu, sobě i druhým.

Michaela Smetanová ukázala v teoretické části své práce filosofické, psychologické i sociologické založení problému narození, umírání a smrti z hlediska pojetí hodnot a normality v lidské společnosti. Na významu rituálních postojů k těmto tématům, na jejich významu před vytvořením současných mezilidských vazeb založených na významu ekonomického úspěchu, ukazuje, jak významně tato témata byla integrována do způsobu života předchozích generací.

Michaela Smetanová dále ukazuje, jak absence prožívání těchto v životě důležitých událostí významně prohlubuje naše odcizení se prostředím lidských vztahů, ve kterém se nalzáme i konečně sobě samým.

Michaela Smetanová ve své bakalářské práci prokázala schopnost pochopit teoretické založení problematiky, zejména vztahu přirozeného a nepřirozeného prožitku narození a smrti z hlediska normality, na kterou se ve své práci soustředila a to včetně orientace v odborné literatuře, kterou dovede i dobře interpretovat.

Zajímavý z hlediska oboru sociální práce je její kulturněhistorický přehled problematiky narození, umírání a smrti, který Michaela Smetanová nepojala jako úplný přehled daných historických postojů, to by ani nebylo v intencích bakalářské práce, ale jako významné převedení vztahů a postojů, které v naší společnosti byly samozřejmé v době, která není tak dávná.

Významnou předností Michaely Smetanové jako autorky předkládané práce je, že na rozdíl od mnohých často naivně předkládaných názorů přístupů odborné i neodborné praxe v této oblasti, vychází ze svých osobních profesních zkušeností, kdy pracovala jako odborná sestra jak v porodnici tak v zařízení pro „přestárlé“.

Závěrem lze konstatovat, že Michaela Smetanová v předkládané bakalářské práci s úspěchem osvědčila schopnost metodicky zpracovat téma z oblasti studijního oboru, který studuje. Doporučuji proto její práci k obhajobě a závěrečnému řízení jejího bakalářského studia.

V Praze dne 12.11.2007

PhDr. Jana Šturzová, Ph.D.